

2. Лубовский В.Н. Особые образовательные потребности [Электронный ресурс] // Психологическая наука и образование psyedu.ru 2013. № 5. С. 61-66. URL : <http://psyedu.ru/journal/2013/5/Lubovskiy.phtml>.
3. Теплова И.С. Методическая разработка «Формирование познавательной активности у дошкольников с ЗПР на занятиях по окружающему миру» // Вопросы дошкольной педагогики. – 2015.

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ТА СОЦІАЛЬНО - ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИЧИНИ ЙОГО ЗАТРИМКИ

УДК: 376.053.4 – 056.264:81'234

Голубенко Поліна Мефодіївна,
практичний психолог-методист
ЗДО №7 м. Калинівки Вінницької обл.

Актуальність дослідження. Однією з важливих та характерних особливостей прояву нормального розвитку людини є її здатність до мовлення. Розвиток мови сприяє розвитку особистості в цілому, а будь-яка сфера розвитку особистості в свою чергу сприяє розвитку мовлення. Слово, як знаряддя для вираження наших уявлень, думок, пізнань та як засіб їх збагачення, служить цілям всього життя людини. Відомо, що розвиток мовлення дитини тісно пов'язаний з розвитком мислення. Тому дорослі так чекають першого слова малюка. І зрозуміло чому: поява мовлення – дуже важливий показник психічного розвитку дитини в немовлячому та ранньому віці.

До більш детального розгляду питання мовлення дітей спонукало виявлення численних дефектів звукової вимови без наявності у них органічних уражень. Проблеми із вимовою звуків в таких дітей криються в соціально-психологічних причинах.

Короткий аналіз досліджень та публікацій. Проблемою мовлення дітей науковці-психологи займалися і займаються постійно. З минулих поколінь зазначеній проблемі приділяли увагу Д. Б. Ельконін, А. Р. Лурія, М. Г. Єлагіна, М. І. Лісіна, Є. І. Тихеева, М. М. Кольцова, Ф. Я. Юдович, Ш. Бюллер, А. М. Фонарьов, С. Є Кулачківська, А. М. Богуш. Сьогодні питанням становлення та розвитку мовлення малюків займаються Т. О. Піроженко, С. О. Ладивір, Н. В. Гавриш, Т. Л. Гурковська, О. В. Пісарєва та інші.

Мета наукової публікації полягає в тому, щоб на основі теоретичного аналізу мовлення дітей немовлячого, раннього та дошкільного віку виявити причинно-наслідкові зв'язки розвитку їх мовлення з діями значимих для них дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява першого слова у малюка дуже радує близьких йому дорослих. Адже це означає, що його розвиток відповідає нормі. І якщо все надалі відбувається без мовленнєвих ускладнень, то значить, що родина в основному на інтуїтивному рівні доклала до цього певні зусилля. Спробуємо вияснити: як і коли виникають перші слова дитини, як відбувається подальше становлення її мовлення, які фактори впливають на цей розвиток, тобто де криється причина цього. Спробуємо розібратися, що грає головну роль: вроджені задатки малюків до мовлення чи вплив довкілля та дорослих.

Отримавши від народження нормальну будову мовленнєвого апарату, дитина входить у світ звуків. У немовлячому віці в неї проявляється особлива вибірковість до звукового чуття мови. Ще навіть в пренатальному періоді ненароджений малюк через хорошу звукопровідність навколоплідних вод добре чує звуки материнського голосу. Внутрішньоутробний розвиток може не тільки сприяти майбутньому мовленню, але й в подальшому слугувати причиною його затримки. Все залежить від майбутньої матері та тих обставин, в яких вона опиниться. Та серед усієї різноманітності подразників, які діють на дитину, вона виділяє голос мами. І надалі малюк надає перевагу звукам людського голосу. Та ця наявність вибіркового відношення до звуків мови не може бути вирішальною умовою розвитку активного мовлення дитини.

А одним із головних факторів, головних умов психічного розвитку дитини (і мовленнєвого зокрема) є її вроджена безпомічність, її нездатність до будь-яких визначених дій. Видатний психолог Д.Б. Ельконін стверджував, що пластичність нервової системи малюка, відсутність вроджених форм поведінки є основою легкого та швидкого його входження в будь-яку культуру, засвоєння будь-яких знань, умінь, навичок, відношень. Природна безпорадність дитини стає основною перевагою її входження у світ, дає змогу оволодіння способами та формами людської діяльності взагалі і людського мовлення зокрема.

Ще одним важливим фактором розвитку мовлення дитини є поведінка оточуючих її близьких дорослих і передусім матері. Вона уміє бачити в своїй кровиночці те, чого ще об'єктивно немає і що не можуть бачити інші. Ця велика здатність материнської любові має велику силу. Материнська безумовна любов та турбота про малюка повинні

супроводжуватися постійною розмовою з ним. І ці лагідні наче б то намарні розмови є дуже важливими для психічного розвитку і здоров'я дитини. В малюка від такого спілкування з'являються короткі звуки – гукання - один із видів домовленневих вокалізацій. За звичай, вони позитивні. Потім у дитини появляються гуління – поштовх для розвитку мовлення. Малюк насолоджується цією дією, ніби «співає». Далі звуки стають схожими на мовлення. Це у немовляти з'являється лепетання-белькотіння. В домовленневій вокалізації входять і скрикування. Це прояви емоцій дитини.

Дослідження багатьох поколінь науковців показали, що домовленнева активність є абсолютно у всіх дітей: навіть у дітей з відхиленням у психічному розвитку та у глухих. Але у глухих від народження немовлят не проявляється лепетання, а діти з порушенням центральної нервової системи видають монотонні та одноманітні звуки. Тому дуже важливе уважне відношення до мовлення малюків на всіх його етапах, включаючи обов'язково і домовленневий. Тож домовленневу активність розглядають як показник загального психічного та фізичного здоров'я немовляти та як голосові вправи , підготовка мовленнєвого дихання.

Цікавий факт є з домовленневими вокалізаціями: в їх склад входять звуки, які є фонемами майже всіх існуючих у світі мов. Але згодом малюк, оволодіваючи мовленням, з великими труднощами освоює фонему рідної мови. Це ще раз підкреслює важливість існування та дієвості домовленневих вокалізацій. Вони формують основи для розвитку мовлення та мислення.

Дослідження науковців довели, що для появи перших слів у дитини важливі ще такі фактори: оточення дитини змістовним та цікавим для цього віку предметним світом; показ та навчання малюка практичним діям, справам, заняттям; постійний контакт дитини з дорослим при цьому. Отже, для виникнення мовлення у дітей дуже важливі постійний емоційний контакт із значимими дорослими та сумісна предметна діяльність з ними. Тобто етап, який передує і є підготовчим для формування мовлення, включає в себе важливі передумови: здатність до голосового спілкування у вигляді лепетального мовлення, емоційний контакт з оточуючими дорослими, сприйняття їх мовлення та сумісну цікаву діяльність з ними. І це результат правильно організованої для малюків життєдіяльності.

І ось виникає, з'являється перше слово дитини. У кожної дитини воно виникає в свій час: може в 10-11 місяців, а може і в 2,5 роки. це є нормою. Як не намагалися психологи-науковці встановити скільки слів повинні знати діти кожного віку, однак ці намагання не дали однозначного результату. Ці дослідження у кожної «школи» дослідників різні. Так Ш.Бюллер підрахувала мінімальний і максимальний словник для кожного віку дітей, співставляючи дані вивчення їх мовлення. І вийшло, що між цими величинами існує велика різниця. Наприклад, у 1,3 роки мінімальний словник – всього 4 слова, а максимальний - 232 слова. При цьому всі досліджені діти цілком нормально розвивалися, серед них не було жодного вундеркінда чи розумово відсталого.

Значить строки і темпи оволодіння мовленням залежать від індивідуальних особливостей малюка, від умов його життя і виховання, від того, яким шляхом йде його розвиток. Відомо, що розвиток мовлення дітей має два основних напрямки: пасивний (розуміючий) володіння словом та активний його розвиток. Пасивне мовлення передує активному. Є діти, в яких розвиток пасивного і активного мовлення близький. Ці діти починають розмовляти раніше. А є такі, які довго мовчать. За звичай, вони починають говорити раптово: ще вчора мовчанка, а сьогодні говорить і говорить ще й розгорнутими реченнями. Тому не виникає хвилювання, що у дитини у 2 роки в активному словнику 2-4 слова. Якщо вона розуміє звернене до неї мовлення, з цікавістю слухає дорослих, впізнає назви багатьох предметів, значить мовленнєвий розвиток її згідно норми і дитина рано чи пізніше заговорить. А от рано чи пізно залежить від умов життя малюка та старань значимих для неї дорослих.

Відомо, що слово – замітник чи представник іншого предмета. Значить за кожним словом стоїть те, що воно означає. Тому, щоб появилось слово необхідний предмет, котрий дитині потрібно означити чи назвати цим словом. І якщо такого предмета немає, а матір задовольняє лише емоційний контакт між ними, то перше слово може і затриматись.

Щоб виникло, з'явилося перше слово у дитини, вона має пройти три етапи оволодіння мовленням: перший етап: вся увага та активність малюка направлені на предмет, а сам дорослий і вимовлене ним слово ніякої цікавості не викликають; другий етап: дитина переключається на дорослого, щоб той подав цікавий предмет, але слово нею не виділяється; третій етап: не отримавши бажану річ, малюк звертає увагу уже на слово, яке вимовляє дорослий; це проявляється в тому, що він починає дивитися на губи дорослого, спонтанно роблячи так і сам, прислухається до слова.

Значить, для того, щоб малюк заговорив сам, за своєю ініціативою, в нього повинна виникнути потреба в цьому. Вона складається з двох частин: потребі у спілкуванні з дорослим та потребі в якомусь предметі. Тільки спілкування з дорослим з приводу цього предмета створюють необхідність назвати цей предмет, самому малюкові вимовити це слово. Назвавши раз слово, дитина згодом з радістю і задоволенням повторює його. А оскільки світ дуже різноманітний і кожна річ має свою назву, то дізнаватись назви нових предметів дитині стає дуже цікаво. Ігри з назвами предметів стають її улюбленими заняттями. Почавши говорити, малюк вміло організованому середовищі та при допомозі дорослих поповнює свій словник та удосконалюється у мовленні.

Однак не у всіх дітей поява перших слів та розвиток мовлення відбувається легко та радісно. На шляху до слова в багатьох з них виникають труднощі. Було уже згадано, що процес оволодіння словом індивідуальний і залежить від багатьох факторів. Але якщо до 2,5 років дитина не вимовляє жодного слова, слід уважно придивитися до неї та спробувати допомогти їй заговорити. А щоб допомога була дієвою, потрібно в'яснити і зрозуміти чому малюк так довго мовчить. Адже причини затримки активних слів можуть бути різними. Розглянемо самі типові варіанти мовленнєвих труднощів у малюків цього віку.

Отже, є причини затримки виникнення мовлення у дошкільників раннього віку:

I. Затримка на стадії називання: малюк, оволодівши вмінням визначати словом предмет, може надовго залишитися на рівні простого називання. Це буває тоді, коли слово вимовляється тільки через вплив зразка дорослого в конкретній предметній ситуації називання, а в реальній взаємодії з людьми мовлення заміняється жестами, рухами, вимагаючими вигуківаннями.

II. Затримка на стадії емоційного спілкування з дорослим. В цьому випадку спілкування між ними існує у вигляді вираження взаємної любові, обміну ласками, посмішками, а слово тут для них дійсно лишнє, бо все і так зрозуміло.

III. Затримка мовлення через орієнтування на предметний світ. Малюк із задоволенням робить предметні маніпуляції, виявляє рухову активність. Зовні ця картина виглядає цілком задовільною. Та детальніші спостереження виявляють повне «випадання» дитини з ситуації спілкування з оточуючими. Вона зручна тим, що надовго зосереджується на предметах, займає себе сама і не прагне до постійної взаємодії з дорослими. Але це і впливає на становлення мовлення: якщо немає

контакту з дорослим, значить немає сприймання зразка слова та пов'язування його з відповідним предметом. А дії дитини з предметом без контакту з дорослим бідні та одноманітні.

IV. Затримка мовлення через «дитячі слова»: такі слова можуть перешкоджати розвитку нормального мовлення. Причина вживання дитячих слів типу «ня-ка», «гам-гам», «гай-гай» тощо в тому, що правильна звуковимова заважає через недосконалу артикуляцію. Крім того мовленнєвий слух малюка вихоплює лиш частку (найчастіше закінчення) слова, яке вимовляє дорослий. «Дитячі слова» легше вимовляти, і дитина звикає до їх вживання, не бажаючи докладати зусиль до засвоєння складнішого.

V. Затримка через стрімкий мовленнєвий розвиток. Цей варіант порушення мовлення протилежний всім попереднім. Він відрізняється тим, що перші слова дитини не тільки не затримуються в строках появи, а, навпаки, випереджають норму. Дитина починає говорити розгорнутими реченнями, постійно вдосконалює мовлення і говорить-говорить багато і захопливо. З малюком постійно розмовляють і він говорить сам. Спочатку його можливості здаються безмежними. Але згодом дитина починає погано спати, часто плаче уві сні, стає млявою та капризною. Блискавичний розвиток її мовлення гальмується і може навіть зупинитися через надмірні зусилля у процесі мовлення.

VI. Затримка мовлення через надмірне використання дитиною сучасної комп'ютерної техніки. Сьогодні диктує суспільству свої закони: люди вже й не мислять себе без мобільних телефонів. Це чудо - супертехніка спрощує життєдіяльність людини, але використання її у великій мірі несе проблеми для людей. А малюків «мобілки» просто заворожують. Якщо ж гаджет заміняє малюкові предметну практичну діяльність та живе спілкування з близькими дорослими і заміняє надовго, то слід чекати проблем у розвитку мовлення. Ця проблема нова та уже досліджується науковцями. Результатів та обґрунтованих висновків не доведеться довго чекати.

Висновки. За даними дослідження найголовнішими факторами розвитку мовлення дітей немовлячого та раннього віку є домовленнєві вокалізації, емоційно-позитивний контакт з близькими дорослими, сумісна з ними цікава життєдіяльність з включенням в неї предметного світу. Лише наявність та дія цих факторів разом сприятиме успішному мовленнєвому розвитку малюків.

Перспективи подальших досліджень. Предметом подальших досліджень стане виявлення, вивчення та використання можливостей допомоги дитині у випадках виникнення проблем у мовленнєвому розвитку.

Список використаної літератури:

1. Ветрова В.В., Смирнова Е.О. «Ребенок учится говорить», М. «Народный университет», 1988 г. Пироженко Т.О. «Розмовляти – тобто заявляти про себе світу», Київ, 2005р.
2. Тихеева Е.И. «Развитие речи детей», М. «Просвещение», 1981 г.
3. Е. В. Субботский «Ребенок открывает мир», М. «Просвещение», 1991 г.

ЗАСТОСУВАННЯ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ У РОБОТІ З ДІТЬМИ З АУТИЗМОМ ТА РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

УДК 159.93

Гончаров Сергій Михайлович,
*студент спеціальності 053 «Психологія»,
КВНЗ «Вінницька академія непервної освіти»*

Актуальність. В сучасному світі й в Україні проблема аутизму досить гостро постає в соціально-педагогічній науці та практиці. Основною перепорою для дитини з аутизмом та розладами аутистичного спектру (РАС) є порушення контакту та спілкування з іншими дітьми, дорослими та навколишнім середовищем. Тому формування комунікативних навичок є важливою часткою психологічної та педагогічної корекції. При цьому, у дитини з аутизмом та РАС може спостерігатися нетипова чутливість до сенсорних подразників: дотику, світла, запаху, звуку.

Питанням аутизму займалися зарубіжні та вітчизняні вчені Є. Баєнська, С. Барон-Кохен, І. Бех, В. Башина, Л. Виготський, В. Каган, К. Лебединська, А. Леонт'єв, А. Леслі А. Лурія, С. Морозов, Т. Пітерс, А. Ретт, С. Рубінштейн, О. Нікольська, О. Савченко, В. Тарсун, У. Фріф, Б. Хагберг, М. Шелемет, Д. Шульженко, Ю. Дейнега, О. Аршатська, Е. Баєнська, М. Веденіна, Н. Аспергер, Н. Байрон-Кохен, В. Беттельхайм, Л. Каннер, та інші., які переконливо підтвердили, що у випадках, коли діти зі спектром аутистичних порушень не охоплені корекційно-освітнім процесом, у тому числі спеціальної дошкільної, шкільної чи